

ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ಸ್ವರೂಪ ಭಾಸ್ಕರ ಮರಕಾಲ¹ ಮತ್ತು ಡಾ. ಎಸ್.ಬಿ. ರಾಜೋಡ್²

ಪೀಠಿಕೆ

ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಜದ ಸಮಸ್ತ ಬದುಕಿನ ಭಾಗವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಆಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳು ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಡದಿದ್ದರೂ ಆ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಥವಾ ಅಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಭಾಗವೆಂದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಒಂದು ಕಲಾಕೃತಿ ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಲಾತ್ಮಕತೆಯೊಂದಿಗೆ ಆ ಸಮಾಜದ ಬದುಕನ್ನು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರತಿಫಲನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೇ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆಯಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೋಷಿತ ಬದುಕಿನ ಚಿತ್ರಣ, ಇದರ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಸೂಚನೆ ಹಾಗೂ ಹೊಸ ಬದುಕಿನ ಕಡೆಗೆ ತುಡಿಯುವ ಆಶಯ ಹೀಗೆ ಮೂರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಚಳುವಳಿಯು ತನ್ನ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶದ ಜೊತೆಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ದಲಿತ ಸಾಹಿತಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಮೂಲಕ ಕಾವ್ಯ, ಕಥೆ, ಕಾದಂಬರಿ ಹಾಗೂ ನಾಟಕ ಮುಂತಾದ ತಮ್ಮ ಬರಹಗಳಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಘಟ್ಟವಾಗಿದೆ. ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪಂಥವು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ಬೆಳೆದುಬರಲು ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣ ಅಂದಿನ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ. ನವೋದಯ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ದೇಶದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಕುರಿತಾದ ವಿಚಾರಗಳೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಆಲೋಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಸಾಹಿತಿಗಳು ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಶೋಷಣೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ತಾರತಮ್ಯ, ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಅನ್ಯಾಯ, ಸ್ತ್ರೀ ಶೋಷಣೆ, ಬಡವರು ಮತ್ತು ರೈತರ ಮೇಲಾಗುವ ದೌರ್ಜನ್ಯ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು. ನವ್ಯ

¹ ಸಂಶೋಧನಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಧ್ಯಯನ ವಿಭಾಗ, ಕನ್ನಡ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಹಂಪಿ, ವಿದ್ಯಾರಣ್ಯ.

² ಮುಖ್ಯಸ್ಥರು, ಕನ್ನಡ ವಿಭಾಗ ಹಾಗೂ ಸಂಶೋಧನಾ ಮಾರ್ಗದರ್ಶಕರು, ಎಸ್.ಎಸ್. ಕಲಾ ಹಾಗೂ ವಾಣಿಜ್ಯ ಮಹಾವಿದ್ಯಾಲಯ, ಚಿಡಚೇರಿ

ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪರಿಶೋಧನೆಯಲ್ಲಿ ತೋಡಗಿದರು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆ ಮಾಡಿದವರು ಮೇಲ್ವರ್ಗದವರು, ಶ್ರೀಮಂತರು ಮತ್ತು ಕೆಲವೊಂದು ವರ್ಗದವರಿಂದ ಮಾತ್ರ ರಚನೆಯಾಗಿದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ನಂತರ ಶಿಕ್ಷಣವು ಶೂದ್ರರು, ಕೆಳವರ್ಗದವರು ಹಾಗೂ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯರಿಗೂ ದೊರೆಯಿತು. ಇದರ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಶೋಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ ತಮ್ಮವರ ಬದುಕಿನ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೀಡಿದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಳುವಳಿಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ದಲಿತ ಸಾಹಿತಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಸಮುದಾಯದ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ನೋವು-ನಲಿವುಗಳನ್ನು, ಕಷ್ಟ-ಸುಖ, ದುಃಖ-ದುಮ್ಮಾನಗಳನ್ನು ಆಕ್ರೋಶಭರಿತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಎಪ್ಪತ್ತರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ದಲಿತ-ಬಂಡಾಯ ಚಳುವಳಿಯ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವೆಂದರೆ ಶೋಷಣಾಮುಕ್ತ ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣ. ಶೋಷಿತ ಜನರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಮೂಡಿಸಲು ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮಾಧ್ಯಮವಾಯಿತು. ಇದು ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿತು. ಈ ಕಾಲಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಎಡಪಂಥೀಯ ಚಿಂತಕರು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಹಾಗೂ ರೂಢಿಗತ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಚಿಂತನೆಗಳನ್ನು ಒಂದು ಹೊಸ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರು. ಈ ದಶಕದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೇ ದಲಿತ ಲೇಖಕರು ಸೃಜನಶೀಲ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡರು. ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಾರಂಭದ ಜೊತೆಗೆ 'ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಮರ್ಶೆ' ಎಂಬ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯೂ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು. ದಲಿತ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರು ದಲಿತರ ಬದುಕಿನ ಕುರಿತು ರಚಿಸಿರುವ ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಮೇಲು-ಕೀಳು, ಬಡವ- ಶ್ರೀಮಂತ, ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ, ವರ್ಗ, ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ, ಶೋಷಣೆ, ಹಸಿವು ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟು ರಾಮಮನೋಹರ ಲೋಹಿಯಾ, ಅಂಬೇಡ್ಕರ್, ಮಾರ್ಕ್ಸ್, ಮಾವೋವಾದ ಹಾಗೂ ಜ್ಯೋತಿ ಬಾ ಪುಲೆ ಮೊದಲಾದವರ ಚಿಂತನೆಯ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಗಿ ಬದುಕಿನಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತರಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರು.

ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ದಲಿತರ ಬದುಕಿನ ಸ್ಥಿತಿ, ಯಜಮಾನ ಪರಂಪರೆಯ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿತು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆ, ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಅಸಮಾನತೆ, ರಾಜಕೀಯ ಅಸಮಾನತೆ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ನ್ಯಾಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಾಗಿದೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆ

ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ಲಿಂಗ, ವರ್ಣ, ಅಂತಸ್ತುಗಳ ನಡುವಿನ ತಾರತಮ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ಥಾನ-ಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾದ ಸಮಾನತೆ ನೀಡಿಲ್ಲ. ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯ ವಿರುದ್ಧ ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆ ಎಂದರೆ ಮೇಲ್ವರ್ಗ- ಕೆಳವರ್ಗ, ಹಸಿವು, ಬಡತನ, ದೌರ್ಜನ್ಯ, ಶೋಷಣೆ, ಅವಮಾನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಕುರಿತು ಎಲ್ಲಾ ದಲಿತ ಕವಿಗಳು, ಸಾಹಿತಿಗಳು, ಲೇಖಕರು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮಾನವರಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಎಂಬ ಅರಿವನ್ನು ಮೂಡಿಸುವುದು ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಶೋಷಿತ ವರ್ಗದವರಲ್ಲಿ ಜಾಗೃತಿಯನ್ನು ಮೂಡಿಸುವುದು ಬಹು ಮುಖ್ಯ ಆಶಯವಾಗಿದೆ. ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗೆ ಗುರುತಿಸಿ ಕೊಂಡವರೆಂದರೆ ಕವಿ ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರು. ಇವರ ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾಳಜಿ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ಹುಡುಕಾಟ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಸಿದ್ದಲಿಂಗಯ್ಯನವರ 'ಹೊಲೆ ಮಾದಿಗರ ಹಾಡು' ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡ ಕೆಳವರ್ಗದ ಜನಾಂಗದವರ ಬದುಕನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕೆಳವರ್ಗದವರಿಗಿರುವ ಸ್ಥಾನ, ಅವರ ದುಡಿಮೆಗೆ ಸಿಗುವ ಪ್ರತಿಫಲ, ಎಲ್ಲರಂತೆ ನಾವೂ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕೆಂದು ಹಂಬಲಿಸುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಿಂತ ಅವರನ್ನು ಕೀಳಾಗಿ ಕಾಣುವುದನ್ನು 'ಒಂದು ಪದ' ಎಂಬ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಹೊಲೇರ್ದ ಕಂಡೆ ಹಾವ್ ಕಂಡಂಗಾಡ್ತಾರೆ

ಹೋಟ್ಟು ಬಾವಿ ಮನೆ ಯಾವುದೂ ಸೇರಲ್ಲಲೆತ್ತೋ

ನಮ್ ಹೇಲ್‌ತಿನೋ ನಾಯ್ ಕ್ಲಾಣವಳೇಕ್ ಬುಟ್ಟತ್ತಾರೆ

ನಾವ್ ಬೆಳೆದಿದ್ ತಿಂತಾರೆ ನಾವ್ ದುಡಿದಿದ್ ತಗತಾರೆ

ನಾವ್ ಮಾತ್ರ ಬ್ಯಾಡ...

ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಿಲ್ಲ. ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಶೋಷಣೆ, ದೌರ್ಜನ್ಯ, ಅವಮಾನಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಹೊಲಸು ತಿನ್ನುವ ನಾಯಿಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿ ಅದನ್ನು ಮನೆಯ ಒಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಹಾಗೆ ಇರುವ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ನೋಡದೆ ಅವರನ್ನು ಜಾತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆ ಮಾಡಿ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಈ ಸಮಾಜದ ಅಮಾನವೀಯ

ನಡವಳಿಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯ ಅವರು ದಲಿತರ ಬದುಕು ಎಷ್ಟು ಹೀನಾಯವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದಲಿತರು ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಬಗ್ಗೆ, ಭಾಷೆಯ ಬಗ್ಗೆ, ವೃತ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಚರ್ಮದ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು. ಮನುಷ್ಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದಲಿತರಿಗೆ ನೆಮ್ಮದಿಯ ಬದುಕಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ನೆಲೆಯಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಮನುಷ್ಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರೇ ಮನುಷ್ಯರಾಗಿಲ್ಲ ಅಥವಾ ತಾವೇ ಮನುಷ್ಯರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಪಶುಗಿಂತಲೂ ಕೀಳಾಗಿ ನೋಡುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮನುಷ್ಯ-ಮನುಷ್ಯರ ನಡುವೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ದಲಿತ ಮನುಷ್ಯ ಶೋಷಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಜಾತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿಯವರು 'ಮೂಕನಿಗೆ ಬಾಯಿ ಬಂದಾಗ' ಎಂಬ ಕವನದಲ್ಲಿ -

ಹುಟ್ಟಬಾರದ್ರೆಪ್ಪೋ ಹುಟ್ಟಬಾರ್ಡ್

ಏಳೇಳ ಜನ್ಮದಾಗ ಈ ಭೂಮಿಮ್ಯಾಗ

ಹೊಲೆಮಾದಿಗಾಗಿ ಹುಟ್ಟಬಾರ್ಡ್

ಈ ಕವನದ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಜಾತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶೋಷಣೆಯನ್ನು ನೋವಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಶೋಷಣೆಯು ಆ ಒಂದು ಜನಾಂಗದವರ ಮನಸ್ಸಿನ ಮೇಲಾದ ನೋವು ಹಾಗೂ ಅವಮಾನಗಳಿಂದ ಆದ ಪರಿಣಾಮ ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ಹೊರಬರಲು ತುಡಿಯುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಜಾತಿಯ ಕುರಿತು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದವರೆಂದರೆ ಮ. ನ. ಜವರಯ್ಯನವರು. ಇವರು ಸಮಾಜದ ಮುಂದಿಡುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯೆಂದರೆ-

ಸೂತಯೋನಿ ಕರ್ಣನಿಗೆ

ಕುಂಭಯೋನಿ ದ್ರೋಣನಿಗೆ

ಅಂತರ ಎಷ್ಟು?

ಅಂತರವಿಷ್ಟೆ

ಒಂದು ಮಡಿಗೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಕುಡಿಕೆ.

ಈ ಒಂದು ಕವನದಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದು ನಮ್ಮ ಆಚರಣೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕರ್ಣ ಮತ್ತು ದ್ರೋಣ ಮನುಷ್ಯರೇ ಆದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಜಾತಿಬೇಧವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದೇ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕೆ. ಗೋವಿಂದರಾಜು ಮತ್ತು ಮುನಿವೆಂಕಟಪ್ಪನವರು ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ದೇಶದ ಮೂಲಭೂತ ಶೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ

ಜಾತಿಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕ್ರೌರ್ಯ ಮತ್ತು ಶೋಷಣೆಯ ವಿರುದ್ಧದ ಹೋರಾಟವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ, ಸಾಯುವತನಕ,
ಸುಲಿದು ತಿನ್ನುವ ಕೈಯಿಂದ,
ಮುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೇನೋ

ಎಂದು ಮುನಿವೆಂಕಟಪ್ಪನವರು ದಲಿತರು ಇದರಿಂದ ಹೊರಬರುವುದು ಯಾವಾಗ? ಎಂಬ ನೋವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಎಂಬ ಕಟ್ಟು ಪಾಡುಗಳಿಂದ ಹೊರಬರಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಗಂಗಾರಾಂ ಚಂಡಾಲರು 'ಚಂಡಾಲರ ಕೂಗು', 'ಕರ್ನಾಟಕ ದಲಿತ ಚಳುವಳಿ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್', 'ಜೀವಸೆಲೆ' ಮುಂತಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿ, ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅವಮಾನಿಸುವ, ಶೋಷಿಸುವುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ದೇವನೂರು ಮಹಾದೇವ ಅವರ 'ದ್ಯಾವನೂರು', 'ಮಾರಿಕೊಂಡವರು', 'ಗ್ರಸ್ತರು', 'ಡಾಂಬಾರು ಬಂದುದು' ಮುಂತಾದ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಹಾಯಕರನ್ನು ಉಳಿಸುವ ಶೋಷಿಸುವ ಬಗೆ ಹಾಗೂ ಅಲ್ಲಿ ದೌರ್ಜನ್ಯವನ್ನು ಎದುರಿಸಲೂ ಆಗದೆ ಇರುವಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಮಾರಿಕೊಂಡವರು' ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಬಡತನವನ್ನು ನೀಗಿಸಲು ಬಡವರು, ದಲಿತರು ಶ್ರೀಮಂತರಿಗೆ ತಮ್ಮನ್ನು ತಾವು ಹೇಗೆ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತಹ ಹೆಣ್ಣುಮಗಳು ಧಣಿಗಳ ಮಗನಿಗೆ ಮಾರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಹಾಗೆ ಅವಳ ಗಂಡ ಬೀರ ಹೆಂಡಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಮಾರಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬೀರನಿಗೆ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿ ಮತ್ತು ಕಿಟ್ಟಪ್ಪನ ನಡುವಿನ ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧ ಗೊತ್ತಾದರೂ ಅದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಾರದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಕುಡಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಬೀರಪ್ಪ ತನ್ನ ಹೆಂಡತಿಯ ಅಕ್ರಮ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶವೆಂದರೆ ಶ್ರೀಮಂತರು ಬಡವರ ದೌರ್ಜನ್ಯವನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯ ಸಾಧನೆಗೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇನ್ನೊಂದು 'ಓಂದು ದಹನದ ಕಥೆ'ಯಲ್ಲಿ ಹೊಲೆಯರ ಹುಡುಗನೊಂದಿಗೆ ಗೌಡರ ಕಮಲಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಆ ಮೂಲಕ ಹುಟ್ಟಬೇಕಾದ ಹೊಸ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೊಂದನ್ನು ಹುಟ್ಟುಹಾಕಲು ಹೊರಟಿದ್ದಾರೆ. ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜಾತಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮೂಲನ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅಂತರ್ ಜಾತಿ ವಿವಾಹದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ ಎಲ್ಲರೂ ಇದನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರೆ ಮುಂದೊಂದು ದಿನ ಜಾತಿಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆರ್ಥಿಕ ಅಸಮಾನತೆ

ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಬಡತನಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ದಲಿತರನ್ನು ಶೋಷಣೆ ಮಾಡುವ ಜಮೀನ್ದಾರರ ಧೋರಣೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸುವ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ

ಮೂಡಿಬಂದಿದೆ. ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯನವರ 'ನನ್ನ ಜನಗಳು' ಕವನದಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಜನಾಂಗ ಎಷ್ಟೇ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟು ದುಡಿದರೂ ಅವರಿಗೆ ದುಡಿತಿಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಫಲ ಸಿಗದೆ ಹೇಗೆ ಅವರು ಅಸಹಾಯಕ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನರಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಟ್ಟೆ, ಬಟ್ಟೆ ಕಟ್ಟಿ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ದೇಶದ ಪ್ರಗತಿಗಾಗಿ ಸರ್ವತೋಮುಖ ಏಳಿಗೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿಟ್ಟ ದಲಿತರಿಗೆ, ಕೆಳವರ್ಗದವರಿಗೆ ಮೂಲಭೂತ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಸಿಗದೆ ಅವರು ಅನುಭವಿಸುವ ನೋವನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಸರ್ವಾಧಿಕಾರಿ ಹಾಗೂ ಜಮೀನ್ದಾರರ ದರ್ಪದ ಧೋರಣೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಸನಾನತೆಯ ಕಡೆಗೆ ತುಡಿಯುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಅಸಮಾನತೆ

ಶಿಕ್ಷಣವು ಮೊದಲಿಗೆ ಒಂದು ವರ್ಗದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿತ್ತು. ದಲಿತರನ್ನು ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ವಂಚಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ನಿರಂತರವಾಗಿ ವಂಚಿಸುತ್ತಾ ಬರಲಾಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕಲಿಯುವ ಹಕ್ಕಿದೆ. ತಮ್ಮವರು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ತಿಳಿದು ಅದರಿಂದ ಹೊರಬರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಪುರೋಹಿತಶಾಹಿ ವರ್ಗ ಅಕ್ಷರ ವಿದ್ಯೆಯೆಲ್ಲ ತನ್ನದೆ, ತನಗಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು, ದಲಿತರು ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯರಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಅವರನ್ನು ಅಜ್ಞಾನದ ಕೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದು ಒದ್ದಾಡುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದನ್ನು ಗಾಂಗಾರಾಂ ಚಂಡಾಲರು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಿದ್ಯಾ ಬುದ್ಧಿ ಏನೂ ಬೇಡ

ಶೂದ್ರ ವೈಶ್ಯ ದಲಿತರಿಗೆ

ಶ್ರಮಿಕರಾದರು ನಕ್ಷತ್ರವಾದರು

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ನರಿಯ ವೇದ ಕೇಳಿ

ದಲಿತರನ್ನು ವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ವಂಚಿತರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅವರನ್ನು ಮೂಢನಂಬಿಕೆ ಮತ್ತು ಅಂಧಕಾರದಲ್ಲಿ ದೂಡಿ ಮೇಲ್ವರ್ಗದವರು ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ತಮ್ಮ ಮೇಲಾಗುವ ಶೋಷಣೆ, ದೌರ್ಜನ್ಯ ಮತ್ತು ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕಥೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಕಥೆ ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ತಿಳಿದು ಬರುವುದೇನೆಂದರೆ ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಾ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ರಾಜಕೀಯ ಅಸಮಾನತೆ

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದಲಿತರು ಮತ್ತು ಕೆಳವರ್ಗದವರಿಗೆ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೀಡಿಲ್ಲ. ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನ ಚಳುವಳಿಯು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನ ಅವಕಾಶವನ್ನು ನೀಡಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮವರ್ಗದವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಟ್ಟಾಗಿ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೋರಾಡಿದರು. ಆದರೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ದೊರೆತ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದಂತೆ ನಡೆಯಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಯವರು ಹಾಗೂ ಶ್ರೀಮಂತರು ಆಡಳಿತವನ್ನು ತಮ್ಮ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡರು. ಅವರು ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಆಡಳಿತವನ್ನು ತಮ್ಮ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಇದರಿಂದ ದಲಿತರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಬದಲಾವಣೆ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಾರಣ ದಲಿತರಿಗೆ ರಾಜಕೀಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವುದು. ಅವರಿಗೆ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವಾದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ನೀಡದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ದಲಿತರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತರಲು ಯೋಚಿಸದೆ ಸುಧಾರಣೆಯ ಕಡೆಗೆ ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟರು. ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಅಧಿಕಾರ ನೀಡಿದರೂ ಯಾವುದಾದರೂ ಸಣ್ಣ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಆ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಬಸಲಿಂಗಪ್ಪನವರ ಪ್ರಕರಣವೇ ಸಾಕ್ಷಿ.

ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಮೇಲಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿರುವವರು ಸುಖವಾಗಿ ಬದುಕುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲರು. ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅವರು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ರಾಜಕೀಯವಾಗಿ ಕೀಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿರುವ ದಲಿತರು ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಮೇಲೇರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಬಂದ ಮೇಲೂ ದಲಿತರನ್ನು ಕೀಳಾಗಿಯೇ ಕಾಣಲಾಗುತ್ತಿದೆ. ಅವರ ಶೋಷಣೆ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ದಲಿತರು ರಾಜಕೀಯಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕು, ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರ ಪಡೆಯಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗಯ್ಯನವರ 'ದಲಿತರು ಬರುವರು' ಕವನ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿ 'ದಲಿತರು ಬರುವರು ದಾರಿ ಬಿಡಿ, ದಲಿತರ ಕೈಗೆ ರಾಜ್ಯಕೊಡಿ', ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ದಲಿತರ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ದಲಿತರೇ ಸರಿಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ನಾವು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಮಾತ್ರ ನಮ್ಮವರ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಎನ್ನುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಸಮಾನತೆ

ದಲಿತರ ಮೇಲಿನ ಶೋಷಣೆ ಇಂದು ನಿನ್ನೆಯದಲ್ಲ, ಅದು ಶತಶತಮಾನಗಳಿಂದಲೂ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ಬಂದಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಶೋಷಣೆ ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೂ

ನಿರಂತರವಾಗಿ ನಡೆಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಎಲ್ಲಾ ದಲಿತರು ಹಂಬಲಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ, ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಬಿತ್ತಿ ಮೌಢ್ಯ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ವಿರೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ದೇವರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳನ್ನು ದೇವದಾಸಿಯರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಮೇಲ್ವರ್ಗದವರು ತಮ್ಮ ಕಾಮದ ದಾಹವನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಬತ್ತಲೆಸೇವೆಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಶೋಷಣೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ದಲಿತ ಕಾವ್ಯ, ಕಥೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ನಾಟಕ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ದೌರ್ಜನ್ಯವನ್ನು ಗಂಗಾರಾಂ ಚಂಡಾಲರು –

ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವ ನಂಬಿ

ದಲಿತರಾಗಿ ನಾವು

ಹೇಳು ಎತ್ತಿದವಲ್ಲೋ

ಸೇವೆ ಮಾಡಿದವಲ್ಲೋ

ದೇವರುಗಳ ಬೆಳೆದರು ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದರು

ಹಣೆ ಬರಹ ಕಳೀಲಿಲ್ಲ

ಎಂದು ಹೇಳುವ ಮೂಲಕ ಈ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದಲಿತರಾದ ನಾವು ಮಲ ಹೊತ್ತು ಬದುಕಿದೆವು, ಇಡೀ ಧರ್ಮದ ಮರುಳುತನದಲ್ಲಿ ಮೂಢರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಧರ್ಮ ನಮಗೆ ಏನನ್ನೂ ನೀಡಲಿಲ್ಲ ಹಾಗಾಗಿ ನಮಗೆ ಈ ಧರ್ಮವೇ ಬೇಡ ಎಂದು ಎಲ್ಲರೂ ತಿರಸ್ಕರಿಸೋಣ ಎಂದು ತಮ್ಮ ಸಮುದಾಯದವರಿಗೆ ಕರೆಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಮೇಲ್ಮೋಟಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಆದರೆ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆಚರಣೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ವರ್ಣ, ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಾರೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ಹೀಗೆ ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ವಿಮರ್ಶೆ ಮಾಡಿದ ವಿಮರ್ಶಕರೆಲ್ಲರೂ ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಮಾಜದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಆರ್ಥಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶೋಷಣೆ, ದೌರ್ಜನ್ಯ, ಅವಮಾನ, ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ವರ್ಣ, ಲಿಂಗ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ದಲಿತರು ಬಯಸುವುದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆಯನ್ನಲ್ಲ, ಅದರ ಬದಲಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾದದ್ದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆ ಎಂದು. ಎಲ್ಲಿಯ ತನಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯತನಕ ದಲಿತರ

ಶೋಷಣೆ ಹಾಗೂ ಅವರ ಬವಣೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ದಲಿತರನ್ನು ಮನುಷ್ಯರಾಗಿ ನೋಡುವ, ಅವರನ್ನು ಮಾನವೀಯತೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿ ಎಲ್ಲರಂತೆ ಬದುಕಲು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ಅರವಿಂದ ಮಾಲಗತ್ತಿ. (2004). ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ದಲಿತ ಪ್ರಜ್ಞೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ದುಂಡಪ್ಪ ಎಚ್. (ಸಂ). (2001). ಬಡವರ ನಗುವಿನ ಶಕ್ತಿ. ಅಂಕಿತ ಪುಸ್ತಕ. ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಹನುಮಂತಯ್ಯ ಎಲ್. (2016). ಬೂದಿ ಮುಚ್ಚಿದ ಕೆಂಡ. ದಲಿತ ಲೋಕದ ಅನಾವರಣ, ಅಂಕಿತ ಪುಸ್ತಕ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಮುನಿವೆಂಕಟಪ್ಪ ವಿ. (ಸಂ). (2014). ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ತು, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಬಿಳಿಮಲೆ. (2015). ಬಂಡಾಯ-ದಲಿತ ಚಳುವಳಿ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ. ಅಭಿನವ, ಬೆಂಗಳೂರು.
- ಪೋತೆ ಎಚ್. ಟಿ. (ಸಂ). (2018). ಕನ್ನಡ ದಲಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಸಂಪುಟ-1, ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಗುಲ್ಬರ್ಗಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ, ಕಲಬುರಗಿ.